

На правах рукопису

Черняев Сергій Петрович

**ІДЕЇ ДЗЕН-БУДДИЗМУ У ТВОРЧОСТІ
ДЖ. Д. СЕЛІНДЖЕРА /ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ/**

**09.00.04 - філософська антропологія
та філософія культури**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук**

Дисертація є рукописом.

Робота виконана у Харківському державному університеті.

KB 36.164

Науковий керівник - доктор
акад

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00757071 (R)

Офіційні опоненти - доктор
акад

- кандидат філософських наук,
доцент Старовойт В. С.

11.32
30.2
65.24

Провідна установа - Харківський Інститут культури.

Захист відбудеться 17 грудня 1996 р. о 14.00 на за-
сіданні спеціалізованої вченої ради Д 02.02.19 у Харківсько-
му державному університеті /310077, м. Харків, пл. Свобо-
ди, 4, ауд. III-83/.

З дисертацією можна ознайомитися у Центральній нау-
ковій бібліотеці ХДУ за адресою: 310077, м. Харків, пл. Сво-
боди, 4.

Автореферат розісланий "14" листопада 1996 р.

Вчений секретар спеціалізованої
вченої ради

Морозко Л. Г.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність роботи. Феномен "діалогу культур", який стрімко еволюціонував упродовж ХХ ст., кардинально поглибив і урізноманітнив зв'язки між культурними ареалами Сходу і Заходу як умовних полюсів єйкуменічного простору людства. Протягом нового і найновішого часу для представників західної ментальності однією з найпринадливіших була, безперечно, далекосхідна культура, котра наприкінці минулого століття пододала вузькі соціоетнічні межі і стала плідно і всебічно взаємодіяти з іншими національними та транснаціональними культурами, перш за все країн Старого і Нового світу. При цьому особливо жваво процеси культурного обміну точилися на царині філософії і мистецтва, в результаті чого в середині ХХ ст. у масовій західній свідомості помітно затвердився орієнтальний ціннісний вектор, який сприяв так званій "експансії" буддизму на Заході. Слід зазначити, що останній був сприйнятий західною культурою не лише у філософсько-спекулятивній формі, а й з урахуванням його глибоких і різноманітних зв'язків з мистецтвом країн далекосхідного регіону /Китай, Корея, Японія/. Відзначене нами насамперед стосується школи чань /дзен/, котра спричинила своєрідний бум у 50-60-і роки у США. Разом з "бітництвом", яке елімінувало етичні підвали цієї релігійно-філософської традиції, дзенські ідеї та доктрини в більш адекватній формі відбилися у творчості Дж. Д. Селінджера. Їхня питома вага у філософсько-естетичних поглядах письменника вельми висока, а художня значущість та принципова новизна в інокультурному контексті безсумнівні. Оскільки різнопланові запозичення з буддистської догматики та ментальності /Г. Гессе, А. Мердок, Р. Бах та ін./ стали помітним явищем сучасного лі-

тературного розвитку і одним з виявів відзначеного "діалогу культур", їх вивчення, на прикладі творчості Селінджера, має непересічне значення як у філософсько-естетичному, так і у власне культурологічному плані.

Актуальність даного дослідження визначається передусім тим, що у ньому розглядаються питання, які і досі лишаються відкритими і які пов'язані з проблематикою взаємодії культур Заходу і Сходу, а також специфіку засвоєння буддистських ідей та доктрин у сучасній літературі США.

Ступінь розробки проблеми. Незважаючи на значну роботу, виконану в цій області радянськими спеціалістами /М. Конрад, В. Жирмунський, М. Федоренко, Т. Григор'єва, О. Завадська, О. П'ятигорський та ін./ і зарубіжними дослідниками /А. Уотс, Д. Ріп, В. Еймс, Дж. Грегорі, К. Хемфріс, Е. Майнер, М. Абе та ін./, чимало проблем ще зарано вважати остаточно вирішеними. Це стосується як суто сходинкових, так і літературознавчих питань, що постали у галузі порівняльно-історичного вивчення сучасного літературного процесу в США і ширше - у галузі вивчення культурного обміну між Заходом і Сходом. Зокрема, і досі жодним дослідником не зроблено детального аналізу творчості Селінджера як літературно-філософського феномену, що увібрав у себе елементи різних релігійних традицій /християнство, йога, даосизм, веданта, дзен/, не визначено способи і засоби трансформації письменником інокультурних компонентів і художньо-естетичні цілі, котрі цю трансформацію обумовили. Не досліджено специфіку втілення дзенських ідей, що особливо глибоко вплинули не лише на філософсько-етичну спрямованість селінджерівських творів, але й на їхню жанрову природу. У дисертації робиться спроба вирішити декотрі з назва-

них питань шляхом розгляду і аналізу творів письменника у більш широкому, міжкультурному контексті, що, як ми вважаємо, є найбільш адекватним підходом до такого синтетичного літературно-філософського явища, як творчість цього прозаїка.

Об'єктом аналізу у реферованій роботі є творчій доробок Дж. Д. Селінджера, що розглядається у річищі авторської позиції.

Предмет вивчення становлять твори письменника, що були написані у 50-і - на поч. 60-х рр.: "Над прірвою у житі" /1951/, повісті "Вище крокви, теслі" /1955/, "Френні" /1955/, "Зуї" /1957/, "Сімор: знайомство" /1959/, "Хелворт 16, 1924" /1965/, а також збірка "Дев'ять оповідань" /1953/.

Мета дослідження полягає у виявленні селінджерівської моделі рецепції та трансформації дзенських ідей і доктрин, специфіки їх засвоєння у сучасному літературному дискурсі США.

Для досягнення цієї мети необхідним було висунення і вирішення в ході дослідження ряду конкретних **завдань**, головними серед яких є:

- з'ясування джерел ознайомлення Селінджера з даною релігійно-філософською традицією;
- встановлення специфіки філософсько-естетичної орієнтації письменника, яка аж ніяк не була зумовлена впливом екзистенціалістських побудов, як це хибно стверджується у працях декотрих американських дослідників;
- виявлення зв'язків поетики Селінджера із середньовічною японською естетикою, яка розвивалася під впливом дзенських ідей;

- дослідження співвідношення філософського та художнього освоєння дійсності та їхньої контамінації у творах письменника;
- дослідження способів дифузної репрезентації /зрошення понять, ідей, концептуальних побудов/ різних релігійно-філософських традицій у творчості цього письменника.

Методи дослідження. У дисертації застосовано історико-ко-функціональний та порівняльно-типологічний методи.

Теоретичною та методологічною базою роботи стали праці літературознавців-компаративістів К. Рьохо, Д. Дюрішина, А. Маріно, Р. Радху, літературознавців-синологів О. Завадської, М. Федоренка, М. Конрада, японістів Т. Григор'євої, Л. Грішельової, американських літературознавців Б. і С. Гольдштейнів, І. Хасана, Д. Віганда, С. Фінкельстайна, культурологів та філософів Ф. Нортропа, Е. Барта, Г. Парсонса, біографів письменника Дж. Ландквіста та У. Френча.

Наукова новизна роботи визначається тим, що у ній вперше робиться спроба всебічно охопити і проаналізувати "орієнталізм" поетики і світосприйняття Селінджера, виявити в його творчості всі види запозичення та художньої асиміляції як філософських постулатів дзенського вчення, так і образів, тем та мотивів з літератури дзен.

Практичне значення дисертації вбачається у тому, що її матеріали можуть бути використані у вузівських лекційних курсах з філософії країн Далекого Сходу, спецкурсах з американського роману ХХ ст., проблематики взаємовпливу національних культур і ширше - культур Сходу і Заходу на сучасному етапі, а також при складанні вузівських програм.

Апробація роботи. За темою дисертації зроблено ряд доповідей та повідомлень на кафедрі зарубіжної літератури і класичної філології, на кафедрі теорії культури і філософії науки Харківського державного університету, а також на міжнародних наукових конференціях з актуальних проблем сучасного літературного процесу /Харків 1992, 1994/. Результати дослідження, крім того, можуть бути використані при читанні спецкурсів названої тематики в ХДУ. Робота апробована у шести публікаціях /список міститься наприкінці автореферату/.

Обсяг і структура дисертації. Дослідження складається із вступу, трьох розділів, бібліографії. Основний текст дисертації викладено на 180 стор. машинопису, бібліографія нараховує 313 найменувань.

ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** формуються цілі і завдання дослідження, обґрунтовується актуальність поставленої наукової проблеми, новизна і практичне значення дисертації. Дано огляд критичних відгуків /рецензій, статей, монографій/ про творчість Селінджера як радянських, так і зарубіжних авторів. Зокрема, в інтерпретаціях, запропонованих радянськими дослідниками, вказано на ряд суперечностей, пов'язаних або з тенденційністю підходу до філософсько-естетичних проблем, що порушені у творах письменника, або із своєрідним критичним волюнтаризмом у тлумаченні художнього статусу, індивідуальних рис окремих персонажів Селінджера, головним чином, героя роману "Над прірвою у житті" Холдена Колфілда /А. Елістратова, В. Назаренко, Г. Анджапарідзе/. Крім того, для деяких досліджень, що вийшли у 60-70-і роки, є характерною явна недооцінка значущості і плідності

впливу на поетику Селінджера індійської філософії та догматики дзен, а також у ряді випадків гіпертрофується роль містицизму у його повістях та оповіданнях /В. Смирнова, В. Хомяков, Н. Анастасьєв та ін/.

При огляді зарубіжних, насамперед англо-американських, праць визначені основні підходи до тлумачення творів Селінджера: "міфологічний", соціологічний, психологічний, фрейдистсько-юнгіанський, лінгвістичний, структуралістський та ін. При цьому вказується, що найбільше поширення здобули критичні штудії, пов'язані з екзистенціалізмом /У. Виганд, С. Фінкельстайн, Д. Гелоуей, Г. Харпер та ін/.

В результаті аналізу всього масиву критичних джерел робиться висновок, що філософські аспекти поетики та проблематики селінджерівських творів, як загалом і основні риси авторського дискурсу, вивчені недостатньо, що призвело до односторонності оцінок та різноманітних інтерпретативних аберацій, головні з-поміж яких визначені й усунуті в основному корпусі дисертації.

Перший розділ - "Над прірвою у житті" як еґо-роман /яп. ватакусі-сьосецу/" - присвячений аналізу жанрової своєрідності і філософської спрямованості найбільш відомого твору письменника. У ньому констатується, що інтерес Селінджера до дзен-буддизму в історії американської літератури не є явищем цілком унікальним, оскільки у цьому плані прозаїк мав підґрунтям понад столітню національну філософську традицію, започатковану ще трансценденталістами. Перспективність запозичення Заходом цілого ряду ідей та концептуальних побудов з філософських систем народів Центральної Азії та Далекого Сходу встановлена і визнається як західниками /А. Уейлі, П. Вінпал, М. Едвардс, Ф. Ешбі, М. Катц, Г.

Маурер та ін./, так і східними /Дж. Раяпаті, С. Радхакрішнан, Д. Т. Судзукі, М. Абе та ін./ дослідниками. Однак творчість Селінджера за обширом охоплення /даосизм, веданта, йога, дзен/ та новаторським характером синтезу західних і східних ідей та доктрин, безперечно, є безпрецедентним у своєму роді досягненням у сучасній літературі США.

Відомо, що основні художньо-філософські новації здійснені письменником у річищі так званої "доцентрової" прози. Одним з основних чинників, що сприяли еволюції "доцентрового" роману, було, на думку дослідників, "зникнення автора", а також нові якості романної дії, обумовлені не відображенням первинних реалій буття, а розщепленням дійсності певною індивідуальною свідомістю. Звідси виникає і відповідний ідейно-композиційний вектор - не рух від "я", а, навпаки, рух до нього. Іншими словами, всі компоненти оповіді групуються автором, як правило, навколо однієї особистості /героя-протагоніста/ і поляризуються довкола неї. У зв'язку з цим болгарська дослідниця М. Ніколчина вважає за можливе говорити про специфічну "поетику відсутності", розуміючи під нею "такий парадоксальний творчий жест як самоусунення митця, перетворення його на ліричного героя".

Названі обставини помітно зближують "доцентрову" прозу з японською "его-белетристикою" /ватакусі-бунгаку/ та "его-романом" /ватакусі-сьосецу/. Останній сформувався як жанр у перші десятиліття ХХ ст. і надалі досить стрімко еволюціонував. І хоча у повоєнну добу у гострих дискусіях обговорювалася криза цього жанру і висловлювалося чимало песимістичних прогнозів щодо його майбуття, він існує і досьогодні, правда, вже без ореолу колишньої елітарності і статусу "закритої белетристики".

Незважаючи на те, що в європейській літературі фахівці знаходять подібні ватакусі-сьосоцу жанрові форми /напр., німецький "Ich Roman", французький "Le roman personnel"/, аналогії тут скоріше зовнішні, адже є серйозні відмінності в їх ставленні до дійсності. Художня інтроспекція в японського письменника обумовлена зовсім іншими чинниками, ніж у письменника-європейця. Як стверджують етнопсихологи, японцям властиво розглядати дуалістичні складові світу як полюси єдиного буття, а не як протиріччя, що пов'язано з буддійською концепцією пустоти /санскр. шуньята; яп. ку/. Їхнє ставлення до реальності, значною мірою детерміноване буддійською онтологією та гносеологією, глибоко специфічне: зовнішня дійсність, що сприймається емпіричною особистістю, як і традиційні категорії добра і зла, ілюзорні. Реальність знаходиться поза законами дихотомічного мислення, вона є недоступною для рефлексії. Лише надособистісне перебування у світі і цілковите злиття з універсумом можуть вивести індивіда за межі ілюзії /санскр. майя/. Таке світосприйняття імпліцитно містить у собі ключові поняття дзенської філософії, під знаком якої воно і сформувалося впродовж усього середньовіччя, а почасти і нового часу. Притаманно воно і Селінджерові. В цілому, його творчість віддзеркалює серйозні філософські пошуки, які з-посеред сцили та харибди європо- та сходоцентризму були спрямовані на подолання традиційних духових та креативних опозицій. Останнє, як ми вважаємо, було в числі найбільш важливих художніх завдань, котрі прагнув вирішити прозаїк у процесі створення роману "Над прірвою у житті". В основу твору, спорідненого з его-белетристикою більше архітектонікою, ніж проблематикою, покладено буддійську доктрину "не-я" /санскр.

анатман; яп. муга/, яка визначила імперсональний характер догматики як хінаяни, так і махаяни. Згідно з нею, комплекс психологічних уявлень про реальність "я" спричинений невіданням і мусить бути поступово усунутий. Насправді особистість як така не існує, є лише певний динамічний набір дхарм /фактів буття/ з примарним самоототожненням. Природа всіх дхарм, стверджують буддисти, справіку пуста. Пізнати порожнистість /несубстанціальність/ усього суцього, а разом з тим і ілюзорність власного "я" можна шляхом постійного і беззупинного медитативного самозаглиблення /яп. дзадзен/ і вирішення парадоксальних "анекдотів" /яп. коан/, які котрі згодом мають привести кожного адепта до осяяння /яп. саторі/.

У романі "Над прірвою у житі" Селінджером запропонована цілком оригінальна і новаторська інтерпретація і модель опису названого психофізіологічного феномену. Базуючи свій опис на трьох категоріях /"наростання", "визрівання" і "вибух"/, що були запропоновані Д. Т. Судзукі, письменник робить їх домінантами художнього розвитку Холдена Колфілда як персоніфікації дзенської свідомості, повністю синхронізуючи з ними цей еволютивний процес. Наративне життя його героя легко розділити на три етапи, котрі детерміновані даними категоріями: "наростання" - період академічного "обскурантизму" і переміни трьох шкіл; "визрівання" - облищення Пенсі, блукання по Нью-Йорку; "вибух" - відвідання разом з Фібі зоопарку і споглядання її кружляння на каруселі, яке призвело до кардинальної зміни психіки героя, що може бути цілком співставлено з дзенським саторі.

Вплив дзенських ідей у романі простежується текстуально у цілому ряді парафразів, паралелізмів, ремінісценцій,

що походять з таких авторитетних джерел даної традиції як "Записи бесід патріарха Ліньцзи", "Сьобогендзо" Догена, "Вівтарної сутри шостого патріарха Хуейнена", із збірок коанів "Мумонкан" та "101 дзенська історія".

У цьому розділі виявлено певні зв'язки авторської філософсько-естетичної концепції, покладеної в основу твору, з фундаментальними принципами японської естетики, а також окремими прийомами традиційної японської поетики, а саме:

- а) боцурісо - букв. "прихований ідеал", принцип неявного (сугестивного) опису, коли ідея не виражається безпосередньо, а на неї лишень натякають;
- б) дзідзімуге - принцип взаємодоповнення, взаємопереходу одних форм, ідей, понять і мотивів у інші;
- в) монодзукє - принцип асоціативного зв'язку речей і образів у творі;
- г) нагорі - прийом передання авторської думки і чуття як чогось невловимого, подібного останньому променю сонця;
- д) цукадзу-ханаредзу - букв. "ні за, ні проти", прийом інакомовності в японському мистецтві.

У романі також віднайдено сліди впливу японської естетико-філософської теорії кейдзіцу-хімакурон, яка постулює, що явлене /яп. кейдзіка/ і неявлене /яп. кейдзідзьо/ у мистецтві взаємопов'язані, мов "шкіра та пліва" /яп. хімаку/, одного не існує без іншого. При цьому встановлено, що взаємодія двох названих модусів буття і двох сторін креативного акту перенесена митцем, головним чином, у психологічну сферу і є одним з найважливіших чинників, який вмотивовує

часто суперечливу, на перший погляд, поведінку його героїв.

Крім того, у першому розділі дисертації у полемічному дусі проаналізовано дві основні інтерпретативні парадигми стосовно творчості Селінджеря /екзистенціалістську і дзенську/, показано їхню принципову полярність на підставі встановлення гетерогенності та різної інтенціональності двох філософських доктрин як у плані антропології, онтології, есхатології, так і в сфері етики. Побіжно дано оцінку такому еkleктичному явищу як "дзен-екзистенціалізм", або "поліпшений" варіант "філософії існування", про який почали активно дискутувати після виходу друком монографій Морі Йоїті "Дзен та європейська ідеологія" /1968/ і Сіда Сьозо "Дзен та екзистенціальна філософія" /1971/.

У **другому розділі** дослідження - "Селінджерівська "Сага про Гласів" і дзенська концепція "п'яти стадій" /яп. гої /гоїсецу/" - виявлено семантико-структурний паралелізм між селінджерівськими повістями і вказаною онто- і гносеологічною теорією дзен. Встановлено, що письменник ознайомився з нею, вивчаючи праці Д. Т. Судзукі.

Як вказують спеціалісти, виникнення названої теорії традиційно пов'язується з іменем одного з двох засновників чаньської школи Цаодун /яп. Сото/ Дунь-шаня Лян-цзе /807-869/. За твердженням останнього, він отримав її як таємне вчення від свого наставника Юнь-яня, котрий у свою чергу успадкував цю формулу від учителя Юе-шань Вей-яня, що був ученим великого дзенського майстра Шитоу. На думку дослідників, "п'ять стадій" школи Цаодун є вершиною діалектичного дискурсу китайського дзен. Суть цієї теорії полягає у відображенні специфіки і динаміки взаємодії двох на-

чал - "сьо" та "хен", котрим відповідає цілий ряд понять: абсолютне-відносне, єдине-множинне, Бог-світ, пустота /шуньята/ - форма та матерія /камарупа/, мудрість /праджня/ - любов /каруна/ і т. ін. Кожна з п'яти "стадій" поіменованої концепції означає більш високий рівень світосприйняття і світоосягнення, а відтак і вищий ступінь з'єднання індивідуального з універсальним. Аналогічним чином і в повістях Селінджера представлена у художній градації еволюція свідомості дзен, носіями якої виступають Гласи-діти, але перш за все Сімор, котрий іграє роль дзенського наставника /росі/ в їх чималій родині.

Поза тим з виявленням загальноконцептуальної подібності дзенської теорії й архітектоніки селінджерівських повістей у другому розділі описана система буддійської святості у зв'язку з авторською дефініцією Сімора Гласа як дживанмукти /духовно пробудженої істоти/, і його художній та сотеріологічний статус співвіднесено з буддійським ступенем архатства.

У кожній з п'яти проаналізованих повістей письменника віднайдено чимало парафразів та алюзій з літератури дзен, здебільшого з творів, що увійшли до збірки "Плоть та кісті дзен". Встановлено, що однією з найбільш помітних рис авторського дискурсу в повістях є контамінація ідей та понять, що сформувалися у річищі різних релігійно-філософських традицій. Приміром, у повісті "Вище крокви, теслі" даоські ідеї не лише співіснують в імпліцитній формі з постулатами дзенського вчення, але й цілком сполучаються з ними у певному філософсько-художньому синтезі. У повісті "Френні" христософські ідеї, що викладені в російськомоній книзі невідомого автора "Відверті оповіді прочанина духовному сво-

ему отцеві" і які походять від "Добротолюбства" /"Філокалії"/, контамінуються з філософсько-естетичними принципами дзен. Зокрема, коротка Ісусова молитва, постійною рецитациєю якої захоплюється героїня, нагадує не лише джапаномедитацією індуїстів, але й дзенську практику розв'язання коанів.

Слід також зазначити, що вказаний вище твір є єдиним у своєму роді досягненням прозаїка. Його композиційна й філософсько-естетична багатоплановість справді вражає. Як показано нами, ключ до адекватного тлумачення поетики та проблематики повісті необхідно шукати, у наративній взаємодії тексту і підтексту, котрі вперше виступають у творі Селінджера як повністю рівнозначні художні категорії. Так, об'єкт ґрунтується, що цей процес являє собою поступову екстеріоризацію першого відносно другого. Причому він може бути витлумачений як текстологічно, так і філософськи. Останньому й було віддано перевагу, для чого умовно було визначено етапи вказаного процесу, не лише відбитого в архітектоніці повісті, а й синхронізованого з розвитком основної ідеї твору. А нею автор постулює іманентну ущербність людського спілкування і ширше – взаємин, тим патологічніших, чим більше в них егоцентризму та духовної сліпоти.

Інша домінанта визначає специфіку авторського дискурсу в повісті "Сімор: знайомство". Дихотомізація у чаньській /дзенській/ традиції філософствування "живого" та "мертвого" слова /кит. хо/си цзюй/, що була творчо сприйнята прозаїком, детермінувала особливу спрямованість авторської думки в цьому творі, для якої характерно пародіювання стереотипів та автостереотипів як у прихованій /імпліцитній/, так і в експліцитній манері.

Усунення конфліктної ситуації в повісті "Зуї" досягається письменником завдяки застосуванню героєм-протагоністом методики дзенського психотренінгу, а саме методу непрямої вказівки /яп. сьогьоку/, або "малої яшми". Ця назва походить з настанов дзенського майстра Уцзу Фаяня /1024-1104/. Суть його полягає у тому, що, уникаючи прямого вербального впливу, адже істина, за вченням дзен, явище імпліцитне й іманентне всьому живому і передається без слів і поза будь-якою традицією /яп. фурю мондзі/, - всіляко стимулювати інтуїцію учня і допомогти йому самостійно вирішити поставлену перед ним проблему. Саме так чинить у повісті Зуї, непомітно прилучаючи сестру Френні до глибшого усвідомлення вже знаних нею істин.

Розкриттю недуальної свідомості - квінтесенції дзенського психотренінгу - присвячена остання повість "Саги про Гласів", "Хелворт 16, 1924". У ній письменник описує семирічного Сімора як дитину, обдаровану декотрими сідхи - паранормальними психічними здібностями, приміром, пам'яттю про колишні інкарнації. Традиційно вважається, що ці здібності органічно активізувалися і виявлялися при повному усвідомленні в собі "природи Будди" /яп. бусін/, або універсальної основи всього стущого.

Завершується аналіз селінджерівських повістей співставленням дзенських та теософських доктрин. Відголоски останніх віднайдено у декотрих творах прозаїка, насамперед у повісті "Сімор: знайомство". На підставі статті Дж. Ходсона "Дзенська практика та дзенська свідомість", де вперше робиться серйозна спроба навести мости між двома вказаними релігійно-філософськими традиціями, порівнюються роль та духовний статус семи Гласів-дітей з принципами те-

ософської антропології, що визначають відповідні плани буття і свідомості, яких також сім. В результаті обґрунтовуються такі співвідношення: Сімор - Аتما, Бадді - Буддхі, Зуї - Манас, Френні - Кама Рупа, Бу-Бу - Лінга Шаріра, Уейкер - Прана, Уолт - Рупа. Підставами для створення такої порівняльної парадигми були два міркування: ступінь харизматичності героя та ступінь його присутності /активності/ у творах, що входять до "Саги про Гласів".

У третьому розділі дослідження - "Вплив дзенської теорії мудзьо та живописного циклу "пошуки бика" на збірку "Дев'ять оповідань" Дж. Д. Селінджера" - розглядається проблема впливу ідеї тотальної мінливості буття, що лежить в основі названої теорії, на поетику оповідань і філософсько-етичну позицію оповідача у творах Селінджера цього жанру. Крім того, досліджується специфіка циклізації творів, що увійшли до вказаної збірки, і їхні зв'язки з дзенським циклом картин "пошуки бика", на яких відбито різні стадії шляху до осяяння /саторі/.

На думку відомого японіста В. Лафлера, найбільш суттєво на далекосхідну культуру в плані формування уявлень про смерть вплинув субстрат буддійських ідей і, головним чином, теорія мудзьо. Заслуговує на увагу той факт, що смерть у різноманітних художніх ракурсах фігурує в усіх творах збірки "Дев'ять оповідань". При цьому її нюансування здійснено автором саме у дзенському дусі, тобто переважно сугестивними засобами зображення. Необхідно відзначити, що категорія смерті у кожному з оповідань збірки наповнена різним змістом, незалежно від того, йдеться про фізичну загибель когось з персонажів чи показується моральна деградація певного героя. Однак при всій варіативності втілення

даної категорії у творах письменника, все ж таки в них простежується більш-менш чітка інтенція-прагнення до морально-психологічної досконалості, до гармонії між індивідом та навколишнім світом. Це стає особливо виразним і незалежним при співставленні морально-етичної мотивації загибелі героя в оповіданнях "Добре ловиться рибка-бананка" /самогубство Сімора/ і "Тедді" /смерть десятирічного вундеркінда внаслідок нещасного випадку/ у творах, які відкривають і завершують збірку.

Біограф письменника У. Френч, вподобавши дефініцію американського критика Ф. Інгрема, назвав збірку оповідань Селінджера "циклом новел". Як він справедливо стверджує, зв'язок творів у ній має підґрунтям вельми складний процес очищення душі від егоїстичних пристрастей і досягнення тієї духовної свободи, коли вона свідомо віднайде себе у єдиному. Іншими словами, підставою циклізації названих творів став суто дзенський процес, котрий, як ми вже зазначали, відображений на добре знаній серії картин "пошуки бика". Найвірогідніше, що письменник ознайомився з нею з праць Д. Т. Судзукі "Есе про дзен-буддизм", т. 1 /1927/ або "Підручник з дзен-буддизму" /1950/. Фахівці вказують, що ці картини було написано в Китаї. Існує чотири їх різні серії. Найбільш відома з них була створена наставником Го-ань Ши-юанем /яп. Какуан Сіен/, розквіт діяльності якого припадає на середину 12 ст. Ці малюнки, що дійшли до нас у копіях славетного японського дзенського художника Сибуна /пом. бл. 1460/, втілюють у собі суть дзен. На них показано різні моменти взаємодії бика і погонича, котрі поступово мають злитися один з одним. Бик означає глибину власного "я"

/в іншому тлумаченні - "природу Будди"/, а погонич символізує людину як емпіричну особистість.

У третьому розділі дисертації також показано, що система персонажів в оповіданнях Селінджера, як правило, двопланова: один з героїв, позитивно маркований, співставляється з "биком", інший - з "погоничем", уособлюючи при цьому ті чи інші вади людської натури. Гострота конфліктних ситуацій і морально-психологічних колізій наприкінці збірки відчутно зростає, доки не кульмінує і не розв'язується художнім апогеєм само- і богопізнанням /образ Тедді Макардля/. Така кінцівка відповідає нейтралізації бінарної опозиції "бик-погонич" на серії дзенських картин. У традиційному контексті за цією стадією мислилося повернення "пробудженого" адепта до світської діяльності і активне служіння людям, що в останньому оповіданні збірки письменником лише ледь окреслено.

У **заклучній частині** викладено основні висновки, обґрунтовується приналежність дослідження до філософської компаративістики, філософсько-естетичні новації Селінджера ілюструються і витлумачуються у світлі дефініцій сучасної синології й орієнталістики в цілому.

Основний зміст дисертації відбито у таких публікаціях:

1. Філософські аспекти проблеми тексту і підтексту в повісті Дж. Д. Селінджера "Френні" //Збірник Харківського історико-філологічного товариства. -Харків, 1995. -С. 119-127.

2. Сэлинджеровская "Сага о Глассах" в свете дзенской догматики и ментальности // Актуальні проблеми вивчення мови і мовлення, міжособової та міжкультурної комунікації. Харків, 1996. -С. 152-157.

3. Смех как полифункциональное средство в психотренинге средневекового чань-буддизма // Комическое в мировом литературном процессе XX в. Тезисы межгосударственной научной конференции. -Харьков, 1992. -С. 42-43.

4. Критическое начало в философии Востока и Запада /на примере Вольтера и Линьци/ //Литературное и философское наследие Вольтера и современность. Доклады и тезисы докладов международной научной конференции. Харьков, 1995. -С. 155-157.

5. Відголоски дзенського психотренінгу в повісті Дж. Д. Селінджера "Зуї" // Концепція цілісності. Проблема духовності в культурі та науці. Вісник ХДУ № 385. -Харків, 1996. -С.87-89.

6. Ответственность как квинтэссенция этики и сотериологии буддизма махаяны // Проблема ответственности на рубеже XX и XXI вв. Тезисы межрегиональной научной конференции. -Харьков, 1996. -С. 82-84.

48.30.104
Підписано для друку 06.11.96 р.

Формат 60x84 1/16, папір офсетний 70 г/м², обсяг 1,0 ум. др. арк.

Зам. № 1047, тираж 100 пр.

Фірма "Курсор Лтд", 310057, м. Харків, пров. Театральний, 11/13

22044

AB 36.164

1980-1981
1982-1983
1984-1985
1986-1987
1988-1989
1990-1991
1992-1993
1994-1995
1996-1997
1998-1999
2000-2001
2002-2003
2004-2005
2006-2007
2008-2009
2010-2011
2012-2013
2014-2015
2016-2017
2018-2019
2020-2021
2022-2023
2024-2025